

Vardarbība pret sievietēm un bērniem Latvijā

Situācijas pārskats par statistiku un publiski
pieejamajiem kvantitatīvajiem datiem

2019

Šis ziņojums izstrādāts pētnieciskā projekta „Stiprinot ģimenes, kopienas un attiecības: antropoloģiska pieeja vardarbības izpētē” ietvaros. Projektu finansē Latvijas Zinātnes padome, projekta nr. Izp-2018/1-0068.

SATURS

Ziņojuma mērķis un ierobežojumi	2
Pieejamie informācijas resursi	3
Pieejamā statistika par vardarbību pret sievietēm	5
Vardarbības izplatība	5
Vardarbība un dzimumu līdztiesība	6
Tolerance	7
Ievainojumi un nāve vardarbības rezultātā	8
Likumpārkāpumi, kas saistīti ar vardarbību	11
Rehabilitācijas pakalpojumi un pagaidu aizsardzība	13
Pieejamā statistika par vardarbību pret bērniem	15
Vardarbības izplatība	15
Noziedzīgi nodarījumi, kuros cietuši nepilngadīgie	18
rehabilitācija Vardarbībā cietušajiem bērniem	19
Statistika par vecāku tiesību pārtraukšanu	20
Secinājumi	21
Izmantotie avoti	22

Ziņojuma mērķis ir apzināt pieejamos statistikas datus par vardarbību pret sievietēm un bērniem, lai labāk spētu veidot turpmākā pētījuma kvantitatīvo un kvalitatīvo lauka darbu.

UNICEF pētījumā „Paslēpti uz līdzenas vietas. Vardarbības pret bērniem statistika analīze” norādīts, ka statistikas dati ir būtisks rīks, kas ļauj padarīt vardarbību redzamu, parāda kāda ir kopējā aina un ļauj veiksmīgāk risināt vardarbības novēršanu¹.

Līdzīgi ir iemesli, kāpēc pētījuma "Stiprinot ģimenes, kopienas un attiecības: antropoloģiska pieeja vardarbības izpētē" vajadzībām nepieciešams apkopot statistikas un kvantitatīvos pētījumu datus. Dati liecina par vardarbības pret sievietēm un bērniem izplatību un ļauj, ja ne precīzi raksturot, tad iezīmēt situāciju, identificējot gan vardarbības izplatību, gan dominējošos skatījumus uz to.

Lai arī statistikas izpēte sniedz pienesumu pētījumam, tās izpētei pastāv ierobežojumi, kas saistīti ar datu kvalitāti. Līdz šim gandrīz visos pētījumos, kur tiek runāts par vardarbības statistiku norādīts, ka tās ticama iegūšana ir problemātiska vai iegūtie dati ir nepilnīgi. Līdzīgas problēmas identificētas arī šī pētījumā kontekstā. Apkopojot statistikas datus, var redzēt, ka ne visos gadījumos pieejami līdzīgi datu analītiskie griezumumi, kas apgrūtina datu sistemātisku apkopošanu un salīdzināšanu, pastāv dati, kas publiski nav pieejami, tos nepieciešams atsevišķi pieprasīt. Savukārt esošie dati, var būt savstarpēji pretrunīgi.

Vēl viena kvantitatīvo datu specifika, kas saistās ar vardarbības pret bērniem un sievietēm izplatību, ir saistīta ar tradīciju skatīt šīs grupas atrauti, lai arī realitātē daļā gadījumu ģimenēs, kurās ir vardarbība pret sievietēm, arī bērni ir pakļauti vardarbībai. Tomēr tikai dažos gadījumos šīs grupas skatītas savstarpējā saiknē. Tas rada ilūziju, ka tie ir atrauti fenomeni, lai arī realitātē vardarbība pret sievieti un bērnu norisinās vienas ģimenes ietvaros. Lai arī tiek apzināti šādas pieejas trūkumi, tomēr arī šajā datu apkopojumā abas grupas skatītas atsevišķi, jo šis ziņojums apkopo jau esošos datus.

¹ UNICEF (2014) Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children. (14.lpp.) Skatīts (3.02.19): http://www.unicef.org/publications/index_74865.html

PIEEJAMIE INFORMĀCIJAS RESURSI

Statistikas datu avotus par vardarbību pret sievietēm un bērniem var iedalīt trīs lielās grupās atkarībā no ievākšanas veida. Pirmā grupa ir starptautiskie pētījumi, ko veic lielās starptautiskās organizācijas, piemēram, Eiropas Savienības institūcijas, Pasaules veselības organizācija u.c. Šie pētījumi raksturo vardarbības izplatību un dati ievākti par lielāku reģionu, kur Latvija skatīta kā viens no gadījumiem bieži salīdzinošā perspektīvā. Dati ļauj saprast kāda ir situācija Latvijā, salīdzinot ar citām valstīm, un ierindo Latviju noteiktā pozīcijā vardarbības novēršanā attiecībā pret citām valstīm.

Otra datu grupa ir lokālie pētījumi, kuri veikti ar mērķi izprast situāciju Latvijā. Tie raksturo vardarbības pieredzi vai uzskatus, kas tieši vai netieši saistīti ar vardarbības izplatību cilvēku dzīvesvietā, skolā vai darbavietā. Daudzos gadījumos dati tiek ievākti vienu reizi, tos pasūtījusi valsts vai pašvaldības, un tāpēc nav iespējams izsekot uzskatu vai pieredzes izmaiņām laikā.

Trešā datu grupa ir valsts institūciju regulāri apkopotā informācija par vardarbību. Sākot no 2008.gada 18.jūnija Ministru kabinets apstiprināja "Programmu vardarbības ģimenē mazināšanai 2008. - 2011.gadam", kurā noteikts par pienākumu LM, katru gadu apkopot datus par vardarbības gadījumiem. Kopš 2010. gada Labklājības ministrija (LM), katru gadu informāciju iesniedz Ministru kabinetā. Šajos ziņojumos apkopota pieejamā statistika par vardarbības problemātiku.

LM Informatīvajā ziņojumā par Programmas vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.-2011. gadam izpildi 2010. gadā norādīts, ka Latvijā statistiku, kas raksturo vardarbības ģimenē izplatību, apkopo dažādas iestādes:

1. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs,
2. Labklājības ministrija,
3. Tiesu administrācija,
4. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija,
5. Valsts policija un pašvaldību policijas,
6. Veselības ekonomiskais centrs,
7. nevalstiskās organizācijas u.c.²

Savukārt LM šos datus apkopo savos ziņojumos. Līdz ar to LM ikgadējie ziņojumi ir viens no būtiskākajiem informācijas avotiem vardarbības procesu statistiskai novērtēšanai. Vienlaikus paši ziņojuma veidotāji norāda, ka liela problēma ir datu ticamība, ko rada dažādi faktori, piemēram, upuru neziņošana par vardarbības gadījumiem, institūciju sistemātiska datu neapkopošana,

² Informatīvais ziņojums par Programmas vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.-2011.gadam 1.1. uzdevuma izpildi 2010.gadā. Skatīts (20.03.19): www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/vardarbiba_gi_2010.doc

atšķirīgas izpratnes par vardarbību u.c. Neskatoties uz kritisko attieksmi par datu ticamības un kvalitātes novērtējumu, pašlaik ik gadu tiek ievākti sekojoši dati:

1. Traumas, kas iegūtas vardarbības rezultātā, pieejams salīdzinājums pa dzimumiem un vecumiem, un saistība ar vardarbības veicēju;
2. Nodarījumi, kas saistīti ar vardarbību ģimenē – ko fiksē valsts un pašvaldību policijas darbinieki;
3. No vardarbības ģimenē cietušie bērni – bērnu skaits, kuru vecākiem bāriņtiesa ir atņēmusi vecāku tiesības un rehabilitāciju no vardarbības cietušu izgājušo bērnu skaits.
4. Nevalstisko organizāciju atbalsts no vardarbībā cietušām personām – NVO apkopotā informācija par cilvēkiem, kuri vērsušies pēc palīdzības.

LM ikgadējā ziņojumā par vardarbību pieejama arī atsevišķa nodaļa par vardarbību pret bērniem. Regulāri datus par vardarbību pret bērniem apkopo arī CSP (Centrālās Statistikas Pārvaldes) ziņojumā “Bērni Latvijā”. Ziņojumā pieejama informācija par bērnu mirstību un traumatismu, veselības stāvokli, sociālo aizsargātību, dzimšanu, nāvi un vardarbību pret bērniem. Datus ziņojumam apkopo Nacionālais veselības dienests, pacientu reģistrs, sociālās apdrošināšanas aģentūra, Labklājības ministrija, Tiesu administrācija, bērnu aizsardzības inspekcija, Izglītības un zinātnes ministrija.

Galvenās problēmas, veidojot šo ziņojumu, no pētnieku skata punkta - dažādos publiski pieejamos statistikas avotos mainās datu griezumī, līdz ar to nav vienkārši izsekot datu izmaiņām. Vienlaikus jaunākie ziņojumi kļūst informatīvi bagātīgāki un labāk ļauj skaidrot vardarbības izplatību un novēršanu, tomēr ne vienmēr tiek saglabāti vecie griezumī, kas traucē izsekot noteiktai datu plūsmai.

PIEEJAMĀ STATISTIKA PAR VARDARBĪBU PRET SIEVIETĒM

Vardarbības statistika, kas attiecas uz pilngadīgām personām tikai daļēji sniedz informāciju par situāciju, jo valsts apkopo tikai tos gadījumus, kad vardarbībā iesaistītie saskaras ar valsts institūciju darbību, tomēr joprojām liela daļa sabiedrības izvairās ziņot par vardarbību, skatot to kā cilvēku privātu lietu. Tāpēc labs avots statistikai par vardarbības izplatību ir pētījumi, kurus veic starptautiskās un Latvijas institūcijas un NVO.

Pētījumus par vardarbību pret sievietēm tematiski var iedalīt: (1) par vardarbības izplatību, (2) vardarbību saiknē ar dzimuma līdztiesību un (3) vardarbības toleranci.

VARDARBĪBAS IZPLATĪBA

Attiecībā uz vardarbības izplatību pret sievietēm ir plaši pieejami starptautiski pētījumu par dažādiem ar vardarbību saistītiem aspektiem. Tā, piemēram, 2013. gadā veiktajā pētījumā par slepkavībām pasaulē secināts, ka vīriņu slepkavību gan pret vīriešiem, gan sievietēm paveic vīrieši. Savukārt, ja salīdzina upurus, kuri gājuši bojā no vardarbības, ko veikuši intīmie partneri, sieviešu skaits dominē.³ Pasaules veselības organizācijas (PVO) 2013. gada pētījuma dati liecina, ka 35% no visām sievietēm, kuras piedzīvojušas fizisku vai seksuālu vardarbību to piedzīvojušas no intīmā partnera. Kopumā 38% no visām slepkavībām, kas veiktas pret sievietēm, ir veikuši viņu intīmie partneri.⁴ Vienlaikus šajā pētījumā arī norādīts, ka sievietes, kuras saskarušās ar vardarbību, daudz biežāk saskaras arī ar dažādām veselības problēmām.

2014. gadā veikts „Vardarbība pret sievietēm - ES mēroga apsekojums” 28 valstīs. Pētījuma rezultāti liecina, ka vardarbību no esošā vai bijušā partnera ES piedzīvo 22% sieviešu, savukārt Latvijā šis rādītājs ir augstāks, ar vardarbību dzīves laikā saskaras 32% Latvijas sieviešu. Vardarbība var turpināties arī attiecības šķīrot. Šajā pētījumā norādīts, ka daļa sieviešu neziņo par piedzīvoto vardarbību policijai un tāpēc varmāka nononāk policijas vai citu dienestu redzeslokā.⁵

2015. gada Eiropas institūta dzimumu līdztiesībai (EIGE) ziņojumā norādīts, ka Latvijā 31% no sievietēm (vecumā no 15 gadu vecuma) saskaras ar fizisku vardarbību un 60% saskārušās ar

³ UNODC (2013) Global Study on Homicide. Skatīts (20.03.19): http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf

⁴ WHO (2013) Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Skatīts (20.03.19): https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf;jsessionid=8DDE0D23CEDFF611A5D06D8D87ABBB2?sequence=1

⁵ European Union Agency for Fundamental Rights (2014) Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. Skatīts (20.03.19): <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

emocionālu vai psiholoģisku vardarbību.⁶ Tas ļauj ierindot Latviju starp tām ES valstīm, kurām ir augstākie vardarbības rādītāji. Pētījumā secināts, ka valstīs, kur ir augstāki dzimumlīdztiesības rādītāji, vardarbība tiek mazāk akceptēta intīmās attiecībās.⁷

Par augstu vardarbības izplatību liecina arī Eiropas Komisijas 2016. gadā veiktā pētījuma dati. Tajā norādīts, ka 24% respondentu ES valstīs pazīst kādu no ģimenes vai draugu loka, kas ir cietis no vardarbības ģimenē, Latvijā katrs piektais (20%) savu draugu vai ģimenes lokā pazīst sievieti, kas cietusi no vardarbības ģimenē un katrs trešais (36%) pazīst sievieti vai vīrieti savu kaimiņu vai tuvākajā apkārtnē, kas cietuši no vardarbības.⁸

VARDARBĪBA UN DZIMUMU LĪDZTIESĪBA

2014. gadā veikts Eiroparometra ziņojums par dzimumu līdztiesību, un tajā vardarbība skatīta saiknē ar dzimuma līdztiesību. Eiropā līdztiesību kā pamattiesību skata 94% respondentu, bet Latvijā tikai 87%.⁹

2014. gadā Latvijas fakti veikuši pētījumu par dzimumu līdztiesību Latvijā. Vērtējot abu dzimumu tiesības Latvijā, respondentu dominējošā atbilde ir „nav atšķirību”, to izvēlējās 65,1%. Vienlaikus gandrīz puse jeb 47,3% aptaujāto sieviešu ir pārliecinātas, ka viņu iespējas realizēt sevi saskaras ar dažādiem ierobežojumiem. Aptaujas anketā tika iekļauts apgalvojums: „Sievietes ir pašas vainīgas, ja pret viņām izturas kā zemākām būtnēm”. Šo viedokli noraida 55,2% sieviešu, 46,7% vīriešu piekrīt šim izteikumam, bet 40,2% aptaujāto tas nav pieņemams.¹⁰

2017. gadā dzimumu līdztiesības indeksa: vardarbības pret sievietēm mērījumu ietvaros EIGE veica situācijas analīzi par vardarbību pret sievietēm. Ziņojumā norādīts, ka vardarbība pret sievietēm ir daudz lielāka problēma nekā rāda statistika, jo puse no sievietēm (47%), kas ir piedzīvojušas vardarbību, par to nebija teikušas nevienam. Pētījuma ietvaros tika izveidota salīdzināmu vērtējumu skala, kas ļauj izmērīt vardarbības pret sievietēm apmērus ES un katrā dalībvalstī. Pētījuma metodoloģijā izmantots kopējo indikatoru kopums skalā no 1-100 (jo skaitlis

⁶ EIGE (2015) Gender Equality Index 2015 - Measuring gender equality in the European Union 2005-2012: Report. (p. 127) Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>

⁷ EIGE (2015) Gender Equality Index 2015 - Measuring gender equality in the European Union 2005-2012: Report. (p. 135) Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>

⁸ European Commission (2016) Gender-based violence. Skatīts (20.03.19): <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>

⁹ EU Gender equality report. Special Eurobarometer 428, Skatīts (20.03.19): http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_428_en.pdf

¹⁰ Latvijas Fakti (2014) ATTIEKSME PRET DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS JAUTĀJUMIEM SABIEDRĪBĀ. (61pp.) Skatīts (20.03.19): http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progresslidzt/Dzimumu_lidztiesiba_Rezultatu_atskaite_09.2014.pdf

lielāks, jo situācija attiecībā uz vardarbību sliktāka), kā arī papildus indikatori un kontekstuālie faktori.¹¹

Šajā ziņojumā vidējais ES vērtējums ir 27,5 punkti no 100 (ar 1 apzīmēta situācija, kad vardarbība neeksistē; jo augstāks vērtējums, jo sliktāka situācija). Latvijai ir rādītājs 38,2, tātad lielāks, kā vidēji ES. Izplatības apakšjomā tiek mērīta fiziska un/ vai seksuāla vardarbība, ko sievietes piedzīvojušas savas dzīves laikā un pēdējo 12 mēnešu laikā, un ko veikuši partneri vai bijušie partneri, vai citi (ģimenes locekļi, paziņas un darba kolēģi). 37% cietušo sieviešu ES valstīs savas dzīves laikā ir pieredzējušas vardarbību no dažādiem vardarbības veicējiem. Latvijā 68% sieviešu cietušas no viena vardarbības veicēja, vairāk nekā no viena agresora 32%. Vardarbības izpaušanas rādītāji: vidēji ES –14,3; LV –32,8;

Pētījumā veikts arī vardarbības smaguma pakāpes mērījums. Smaguma rādītāji: vidēji ES 46,9; LV 58,4. Smaguma apakšjomas rādītāji attēlo vardarbības intensitāti, kurai pakļautas sievietes, tai skaitā veselības traucējumus fiziskas un/ vai seksuālas vardarbības dēļ un vairākkārtēju pakļaušanu vardarbībai (t.i., pastāv varbūtība, ka sieviete cietīs no dažādu agresoru vardarbības personiskajā dzīvē, sociālajā vai profesionālajā jomā).¹²

Izpaušanas apakšjomā mēra to sieviešu daļu, kas pēdējo 12 mēnešu laikā ir piedzīvojušas fizisku un/ vai seksuālu vardarbību un nebija nevienam teikušas par visnopietnāko incidentu. Jo lielāks ir rādītājs šajā apakšjomā, jo slēptāka ir vardarbība pret sievietēm. Latvijā ir maz sieviešu, kuras ir gatavas apspriest notikušo vardarbību ar cilvēkiem vai institūciju pārstāvjiem. Latvijā par partnera vai bijušā partnera fizisku un/ vai seksuālu vardarbību nevienam nav teikušas 33% sieviešu, par vardarbību no citiem cilvēkiem nevienam nav teikušas 46% sieviešu.¹³

TOLERANCE

2016. gadā Eiropas komisijas statistikas datu apkopojumā “Eurobarometr” veikta ES iedzīvotāju aptauja par vardarbību saiknē ar dzimumu. Tā tika salīdzināta ar aptauju 2010. gadā. 2016. gadā Latvijā bija 31% iedzīvotāju, kuri uzskatīja, ka vardarbība ģimenē ir privāta lieta, un tā jārisina ģimenes lokā. ES kopumā 15% respondentu piekrīt, ka vardarbība ģimene ir privāta lieta. Sešu gadu laikā Latvijā nav mainījusies iedzīvotāju attieksme pret vardarbību pret sievietēm, un tikai 64% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka vardarbība ģimenē pret sievietēm ir nepieļaujama un tai

¹¹ EIGE (2017) Gender Equality index 2017: Measurement framework of violence against women. Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2017-measurement-framework-of-violence-against-women>

¹² EIGE (2017) Gender Equality index 2017: Measurement framework of violence against women. Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2017-measurement-framework-of-violence-against-women>

¹³ EIGE (2017) Gender Equality index 2017: Measurement framework of violence against women. Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2017-measurement-framework-of-violence-against-women>

vienmēr jābūt sodāmai. ES šādi uzskata vidēji 84% iedzīvotāju.¹⁴ Tātad attieksme pret vardarbību ir tolerantāka.

IEVAINOJUMI UN NĀVE VARDARBĪBAS REZULTĀTĀ

LM apkopo gan rādītājus par ievainojumiem, gan rādītājus par nāves gadījumiem, kas radušies vardarbības rezultātā.

Valsts no 2008. gada apkopo statistiku par personām, kuras cietušas no vardarbības un griezušās stacionārā un tur saņēmušas palīdzību. Sākot no 2008. gada vairs netiek apkopota informācija par traumām, kuru novēršanai sniegta palīdzība ambulatori. Raksturojot traumu tiek iekļauta informācija par traumas iemeslu un saistību upurim ar varmāku.

Aplūkojot statistiskos datus 1. tabulā desmit gadu periodā var pamanīt, ka kopumā traumu skaits sievietēm ir būtiski samazinājies, tomēr joprojām liela daļa vardarbības notiek mājās.

No vardarbības cietušās personas, kuras vērsušās pēc palīdzības stacionārā

Gads	Cietušie vīrieši/ no tiem ģimenē	Cietušās sievietes/ no tām ģimenē	Kopā/ no tiem ģimenē
2008	2663/127	811/311	3474/438
2009	2012/83	587/199	2599/282
2010	1974/103	638/298	2612/401
2011	2019/117	646/285	2665/402
2012	1489/85	402/186	1891/271
2013	838/39	239/108	1077/147
2014	747/34	170/82	917/116
2015	661/38	178/75	839/113
2016	654/35	148/65	802/100

1. tabula - LM ziņojumos publiskotās informācijas apkopojums

Labklājības ministrija, analizējot datus, visos ziņojumos norāda, ka kopumā no vardarbības cietušo vīriešu skaits ir lielāks, tomēr proporcionāli sieviešu skaits, kuras cieš no vardarbības ģimenē ir būtiski lielāks. Tā, piemēram, 2008. gadā no tuviniekiem cietuši 5% vīriešu, 2009. gadā - 4%, bet 2010. – 5%, savukārt katra trešā sieviete cietusi vardarbībā no tuviniekiem. Laika gaitā no vardarbības cietušo īpatsvars sievietēm tikai pieaug (35% - 2008. gadā, 34% - 2009. gadā un 44% - 2010. gadā, 48% - 2014. gadā, 42% - 2015. gadā).

¹⁴ EU (2016) Gender equality report. Special Eurobarometer 428, Skatīts (20.03.19): <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>

LM ziņojumos iekļauti dati arī par vainīgā saistību ar cietušo. Tie uzskatāmi parāda laulātā vai intīmā partnera biežo saistību ar traumu, proti, tieši laulātais draugs vai partneris biežāk pakļauj vardarbībai personu nekā citi ģimenes locekļi. 2015. gada LM ziņojumā norādīts, ka katrs 9 vardarbības gadījums notiek mājās.¹⁵

Vainīgā saistība ar cietušo

	Laulātais draugs/partneris	Vecāki	Citi radnieki	Kopā
2008	279	49	131	459
2009	184	29	70	282
2010	258	45	116	418
2011	263	48	91	402
2012	162	37	70	271
2013	95	15	37	147
2014	58	0	23	82
2015	54	1	19	75
2016	48	0	17	65

2. tabula – LM ziņojumos publiskotās informācijas apkopojums

2015. gada ziņojumā norādīts, ka “apmēram 70% no visām ģimenē cietušām sievietēm ir cietušas no dzīvesbiedra vardarbības. 2014.gadā vardarbīgo laulāto un partneru vidū bija 58 vīrieši un 14 sievietes, 2015.gadā– 56 vīrieši un 17 sievietes.”¹⁶ Visvairāk cietušo ir vecuma grupā 30-54 gadi, kur vīrums traumu sievietes gūst no saviem dzīvesbiedriem. Pēc 55 gadu vecuma pieaug gadījumu skaits, kur vainīgi ir citi tuvinieki, piemēram, sievietes pensijas vecumā bieži cieš no bērniem.¹⁷

Tas ļauj pamanīt, ka statistikai ir liela saistība ar cilvēka dzīves ciklu: bērnībā vardarbību visbiežāk veic vecāki, vēlāk partneris vai laulātais, bet pret vecāka gājuma cilvēkiem biežāk varmāka ir cits radnieks, piemēram, bērni. Pašlaik analizējot statistiku netiek iekļauti gadījumi, kad atstāšana novārtā pret vecāku cilvēku skatīta kā vardarbība.

¹⁵ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (41. Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

¹⁶ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (41. Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

¹⁷ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (41. Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

LM ziņojumos tiek apkopots arī mirušo skaits no vardarbības ģimenē. Par šo tēmu veikts arī būtisks starptautisks pētījums. 2013. gadā veiktajā Globālajā pētījumā par slepkavībām norādīts, ka pastāv būtiskas atšķirības statistikā par slepkavībām saiknē ar dzimumu. 79% vardarbībā mirušo ir vīrieši un vienlaikus arī 95% gadījumu slepkavību veikuši ir tieši vīrieši. Tomēr vardarbībai ģimenē vairāk pakļautas ir tieši sievietes. ES 8% no visiem slepkavību upuriem ir sievietes. 2012. gada Eiropā ģimenēs tika nogalinātas 3300 sievietes. Divas trešdaļas no upuriem pasaulē, kuri noslepkavoti vardarbībā mājās, ir sievietes, un 47% gadījumos viņas nogalināja laulātais vai dzīvesbiedrs, salīdzinoši ar nogalinātajiem vīriešiem mājās tie bija 6%. Eiropā 55% no visām noslepkavotajām sievietēm ir nogalinājis intīmais partneris, vīriešiem šis rādītājs ir 18%. Ziņojumā norādīts, ka iepriekšējā desmitgadē Baltijas valstīm izdevies samazināt kopējo slepkavību skaitu uz pusi. Ģimenē noslepkavoto cilvēku rādītāji ir palikuši nemainīgi.¹⁸

Apkopojot LM ziņojumos publiskoto informāciju var redzēt, ka vidēji 20 sievietes katru gadu iet bojā no ārējiem nāves cēloņiem dzīves vietā.

Mirušo skaits no ārējiem nāves cēloņiem mājās

	Miruši kopā	No tiem sievietes
2013	66	25
2014	65	18
2015	63	19
2016	55	18

3. tabula – LM ziņojumos publiskotās informācijas apkopojums

Biežākie sieviešu ārēji nāves cēloņi ir fiziska spēka pielietošana, žņaugšana un asa priekšmeta pielietošana.

Nāves cēloņu datu bāzē pieejamajā informācijā norādīts, ka 2010. gadā no vardarbības miruši 138 cilvēki, 2011. – 130, 2012. – 129, 2013. – 120, 2014.- 137, 2015. -99, 2016. – 90.¹⁹ Tomēr šajā gadījumā netiek izdalīts mirušo dzimums un nāves vieta. Nāves cēloņu datu bāzē norādīts, ka 2010. gadā ārējie nāves cēloņi bija 100,5 cilvēkiem uz 100 000 iedzīvotājiem, 2011. – 89,3, 2012 -92,9, 2013- 89,6, 2014- 93,8, 2015 -88,7, 2016-85,8. Apskatoties uz šiem rādītājiem, tie ir divreiz lielāki nekā LM ziņojumā norādītie. Procentu sadalījums cilvēkiem, kuri miruši no vardarbības, atkarībā no gada mainās no 6,6% līdz 4,6% no visām nāvēm. 2016. gadā 6% no visiem nāves cēloņiem bija ārēju traumu rezultātā. Tie ir 120 cilvēki uz 100 000 iedzīvotājiem. Tas ir uz pusi vairāk nekā vidēji ES. 8 % nāves gadījumi no visām nāvēm bijuši vardarbības rezultātā.²⁰

¹⁸ UNODC (2013) Global Study on Homicide. (34. lpp) Skatīts (20.03.19): http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf

¹⁹ LSP (2016) Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata. 26 lpp.

²⁰ LSP (2016) Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata.

LM 2016. ziņojumā norādīts, ka par vardarbību pret sievieti liecina arī likumpārkāpumi. Tiek norādīts, ka lielāks skaits ir policijas izsaukumiem, mazāks ierosinātajām krimināllietām un vēl mazāks notiesājošajiem spriedumiem.

Statistika par ziņošanu policijai LM ziņojumā ir apkopota no diviem avotiem: ierakstiem valsts policijas informācijas sistēmas elektroniskajā žurnālā un izsaukumiem Rīgas pašvaldībā. Šajā statistikā netiek iekļauta informācija par citām lielajām pilsētām. Līdz ar to visdrīzāk izsaukumu skaits varētu būt būtiski lielāks. Tomēr LM ziņojumos norādīts, ka ne visos gadījumos, kad policija izsaukta, apstiprinās vardarbības pielietošana.

Valsts policijā Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas apakšsistēmā „Elektroniskais notikumu žurnāls” reģistrētie notikumi

Nodarījums	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Slepkavība				12	55	22
Slepkavība pastiprinošos apstākļos				12	28	
Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo	167	173	221			
Tīši miesas bojājumi	2230	3084	3364	285	440	1190
Izvarošana	91	94	83	8	13	66
Vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana	34	48	163	4	9	13
Pavešana netiklībā	63	115	51			
Ģimenes konflikts	2483/2481	4526	5995	7211	8205	8878

4. tabula – LM ziņojumos publiskotās informācijas apkopojums

2016. ziņojumā ir norādīts, ka 2008. gada bija 4701 izsaukumu skaits par konfliktiem ģimenē Rīgas pašvaldībā, 2010. - 4501, 2012. – 3831, 2013.-3881. 2014.-3789, 2015.-4084. Tas ļauj secināt, ka attiecībā uz šo rādītāju ir pieejami dažādi informācijas avoti, kur dati par konfliktiem ģimenē apkopoti, apgrūtinot patieso izsaukumu skaita aprēķināšanu.

Salīdzinot izsaukumu skaitu ar pie kriminālatbildības saukto personu skaitu (sk. 5. tabulā), ir redzams, ka tas ir daudz mazāks. Tas var liecināt, ka ne visos gadījumos izsaukums bija pamatots vai, ka daļā gadījumu upuris pēc laika atsaucis savu iesniegumu un līdz ar to varmāka sodu nav saņēmusi.

**Pie kriminālatbildības saukto personu skaits par noziedzīgiem nodarījumiem pret
tuviniekiem un to saikne ar upuri**

	2008	2009	2010	2011	2014	2015
Personas skaits, kas sauktas kriminālatbildības kopā	512	370	314	244	328	574
Laulātais	140	100	79			8v/36s
Partneris	19	20	12			9v/42s
Bijušais vīrs						10
Bijusī sieva						17
Civilvīrs/civilsieva	132	92	75			
Tēvs	47	28	34			24 kopā tēvs un māte
Māte	34	27	9			24 kopā tēvs un māte
Patēvs	14	14	2			
Pamāte	1	2	0			
Audzūtēvs	11	6	12			2 kopā aizbildnis, audžu māte
Audzumāte	1	0	0			2 kopā aizbildnis, audžu māte
Dēls/ audžudēls	38	28	57			18 kopā audžu meita, dēls/meita
Meita/ audžumeita	28	11	8			18 kopā audžu meita, dēls/meita
Māsa	9	7	2			
Brālis	15	16	14			
Vectēvs/ vecmāte	2	3	1			
Mazdēls	7	10	7			
Mazmeita	1	1	1			
Aizbildnis	3	0	1			
Cits (cits radnieks, kaimiņš, nepazīstama persona, paziņa)	10	5	0			Visas pārējās kategorijas apvienota cits 98

5. tabula – LM ziņojumos publiskotās informācijas apkopojums

“2015.gadā pie kriminālatbildības par vardarbību pret tuviniekiem sauktas 143 personas, bet par cietušajiem atzītas 263 personas, tai skaitā 158 sievietes. Cietušo vidū ir 78 sievietes, kas cietušas

no dzīvesbiedra vardarbības, un 17 vīrieši, kas cietuši no dzīvesbiedres vardarbības. Kopā no vardarbības 2015. gadā cietušas 1091 personas, no tām 382 bija sievietes. No tuviniekiem cietušas 262 personas, tai skaitā 158 sievietes, 78 gadījumos tās bija sievas vai partneres.”²¹

Arī IeM IC apkopotajos datos norādīts, ka vardarbīgi izturas tieši dzīvesbiedri un vecāki. Vardarbīgi pret radniekiem var būt arī bērni vai mazbērni. 2014.gadā dzīvesbiedri nogalināja 5 sievietes, 4 sievietes nogalināja citi radnieki. Dažāda smaguma miesas bojājumus 57 sievietēm nodarīja dzīvesbiedri, bērni - 22 vecākiem, vecāki - 21 pilngadīgam bērnam.²²

REHABILITĀCIJAS PAKALPOJUMI UN PAGaidu AIZSARDZĪBA

Publiski pieejama plaša statistika par atbalstu, kas pieejama vardarbības upuriem līdz 2014. gadam. Tā, piemēram, vienā no ziņojumiem norādīts, ka 2009. gadā NVO Marta sniegusi 248. konsultācijas, Māras centrs 31, bet Skalbes 302 (pa tālruni) un 290 (klātienē), savukārt 2010. gadā Marta – 208, Māras centrs - 27 un Skalbes 235 (pa tālruni) un 19 klātienē.

Sākot ar 2014. gadu vardarbībā cietušajam ir pieejami valsts apmaksāti rehabilitācijas pakalpojumi un līdz ar to par to ir apkopota informācija. 2015. gadā no vardarbības cietušās personas izmantojušas 114 rehabilitācijas pakalpojumus (109 sievietes un 5 vīrieši), 67 dzīves vietā un 47 institūcijā ar izmitināšanu. 68% rehabilitāciju izmantojušie bija cietuši no laulātā vai dzīvesbiedra, 10% no bijušā laulātā vai dzīvesbiedra un 18% citas māsaimniecībā dzīvojošas personas, 4% no svešiem cilvēkiem.²³ Saskaņā ar ziņojumu 2015. gadā rehabilitācijas pakalpojumu vardarbību veikušajiem izmantoja 99 personas (59 sievietes un 40 vīrieši). 54% persona bija vardarbīga pret bērnu, 20% pret partneri vai laulāto.²⁴

Mileiko, Ābele 2018. gadā, analizējot rehabilitācijas pakalpojumus, norāda, ka “Labklājības ministrijas apkopotie dati liecina, ka līdz 2017. g. 1. decembrim bija saņemti 902 pieteikumi vardarbībā cietušo personu rehabilitācijai. Dominējošās vardarbības formas, no kurām cietuši sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņēmēji, bijušas šādas:

²¹ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (53. Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

²² LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (55.Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

²³ Pikše, I et all. (2016) Valsts finansētie sociālās rehabilitācijas pakalpojumi vardarbībā cietušām pilngadīgām personām un vardarbības veicējiem. Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/sanaksmes/sr_vard_met_seminari_2016.pdf

²⁴ Pikše, I et all. (2016) Valsts finansētie sociālās rehabilitācijas pakalpojumi vardarbībā cietušām pilngadīgām personām un vardarbības veicējiem. Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/sanaksmes/sr_vard_met_seminari_2016.pdf

- 42 % cietuši no emocionālās vardarbības;
- 32 % cietuši no fiziskas vardarbības;
- 11 % cietuši no vardarbīgas kontroles;
- 8 % cietuši no ekonomiskas vardarbības;
- 5 % personu saņēmušas fiziskas vai seksuālas vardarbības draudus;
- 2 % cietuši no seksuālas vardarbības.

2015. gadā rehabilitācijas pakalpojumu izmantoja 114 cilvēki, 2016. gadā jau 294 cilvēki, bet 2017. gadā - 499 cilvēki, respektīvi, pakalpojuma lietošana pieaug. Salīdzinot 2015. gadu ar 2016. gadu pakalpojuma lietošana pieaugusi par 158%, bet, salīdzinot 2016. gadu ar 2017. gadu, pakalpojuma lietošana pieaugusi par 70%. Tomēr joprojām ir pašvaldības, kur šo pakalpojumu izmanto kūtri.”²⁵

Līdzīgs pakalpojums pieejams arī vardarbības veicējiem. “Pakalpojums vardarbīgas uzvedības mazināšanai sniegts 14 Latvijas pašvaldībās, 99 personām (40 vīriešiem, 59 sievietēm), no tām 22 personām sniegta 215 individuālās psihologa konsultācijas un 77 personas pakalpojumu saņēma grupu nodarbību veidā (organizētas un vadītas 10 grupas, katrai grupai 16 nodarbības). No vardarbības veicēja cietušās personas bija 53% bērni, 20% laulātie/partneri un 25% citi radnieki vai māsasaimniecībā dzīvojošas personas. Lielākoties vardarbības veicēji ir vecumā no 36 līdz 45 gadiem (73 personas).”²⁶

Saņemti tiesas lēmumi kopā (no tiem piemēroti pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļi) - 2014. - 329 un 2015. – 554.²⁷

²⁵ Mileiko, Ābele (2018) Pētījuma par „Optimāla pakalpojuma dizaina modelēšanu sociālās rehabilitācijas pakalpojumam no vardarbības cietušām pilngadīgām personām, ņemot vērā dzimuma perspektīvu” gala ziņojums.

²⁶ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (65.Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

²⁷ LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā (66.Lpp.) Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf

PIEEJAMĀ STATISTIKA PAR VARDARBĪBU PRET BĒRNIEM

Attiecībā uz statistikas rādītājiem, kas liecina par vardarbības izplatību pret bērniem var izdalīt vairākas grupas: vardarbības izplatība pret bērniem sabiedrībā kopumā, ģimenē vai skolās. Savukārt CSP katru gadu apkopo rādītājus, kas liecina par vardarbības pret bērniem rezultātiem, uzskaitot noziedzīgus nodarījumus pret bērniem, ievainojumus un nāves gadījumus, kā arī vecāku tiesību atņemšanu u.c.

VARDARBĪBAS IZPLATĪBA

Attiecībā uz starptautiskajiem pētījumiem 2013. gadā tika veikts Eiropas ziņojums par cietsirdīgas izturēšanās pret bērniem novēršanu. Tajā aprēķināts, ka Eiropā 18 miljoni bērnu cieš no seksuālas vardarbības, 44 miljoni no fiziskas un 55 miljoni no emocionālas vardarbības.²⁸ Ziņojumā norādīts, ka bērni, kuri cieš no vardarbības drīzāk ir pakļauti vardarbībai arī turpmākajā dzīvē. Attiecībā uz Latviju ziņojumā iekļauti dati - laika posmā no 2006.-2010. gadam. Šajā periodā Latvijā vardarbības rezultātā miruši 0,89 bērnu uz 100 000 bērniem. Balstoties uz šiem aprēķiniem, Latvija ierindota valstu grupā ar augstākajiem vardarbības rādītājiem Eiropā.²⁹ Tāpat ziņojumā norādīts, ka Latvijā un Lietuvā ir augsti vardarbības rādītāji pusaudžiem vienam pret otru un arī pašiem pret sevi.³⁰ Līdz ar to bērni šajā kontekstā skatīti gan kā grupa, kura cieš no vardarbības, gan arī kas pati var būt vardarbīga. Šie pētījumi attiecināmi uz vardarbību skolā vai mājās.

Līdzīgi secinājumi parādās 2015. gadā Ekonomiskās attīstības un sadarbības organizācijas (OECD) Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas pētījumā, kur norādīts, ka Latvijas izglītības iestādēs konstatēts otrs sliktākais rezultāts attiecībā uz vienaudžu fizisko un emocionālo vardarbību. Ar to vairākas reizes mēnesī saskaras 30,6% skolēnu vecumā no 15 gadiem. Vidējais rādītājs OECD ir 18,7%.³¹

Arī Latvijā veiktie pētījumi par vardarbību pret bērniem liecina par augstu vardarbības izplatību gan ģimenē, gan skolā. Veselības ministrijas pētījumā par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi 2011.gadā, gandrīz trešā daļa (31,5%) respondentu atzinuši, ka bērnībā ir cietuši no emocionālās vardarbības no saviem vecākiem vai kāda mājās dzīvojoša pieaugušā

²⁸ WHO (2013) European report on preventing child maltreatment (p. viii) Skatīts (20.03.19): http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

²⁹ WHO (2013) European report on preventing child maltreatment (p. 10) Skatīts (20.03.19): http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

³⁰WHO (2013) European report on preventing child maltreatment (p. 15) Skatīts (20.03.19): http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf

³¹ OECD (2015) Pētījums par mobinga izplatību jauniešu vidū. Skatīts: <http://www.spkc.gov.lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/>

ģimenes locekļa, 16,4% respondentu ir pieredzējuši fizisku vardarbību no mājās dzīvojoša pieaugušā, bet 10,3% respondentu bērnībā ir piedzīvojuši seksuālu vardarbību. 12,6% respondentu bērnībā pieredzējuši tēva vai patēva vardarbību pret māti vai pamāti.³²

2015. gadā Tiesībsargs sadarbībā ar TNS veicis pētījumu, kurā aptaujāti bērni no 5-12 klasei, bērnu aizbildņi, vecāki un pedagogi. Lai arī secināts, ka kopumā izpratne par vardarbību ir augsta un cilvēki spēj atpazīt dažādas vardarbības formas, vienlaikus vardarbība attiecībās tiek praktizēta. 47% no aptaujātajiem bērniem norādījuši, ka saskaras ar vardarbību ikdienā, izplatītākās vardarbības formas ir “smēķēšana bērna klātbūtnē (59% jebkad ir bijuši šādā situācijā); apsūkāšana, lamāšana, aizvainošana, pazemošana vai kliegšana uz bērnu (56%); draudēšana nodarīt bērnam fiziskas sāpes (bet tas netiek darīts) (46%); ieplaukāšana, iedunkāšana, grūšana, iesišana vai iekniebšana (37%), pēršana (33%).”³³ Trešā daļa bērnu (33%) ir tikuši nopērti (ar roku vai kādu priekšmetu). Šo bērnu vidū puse (50%) pēršanu ir piedzīvojusi vienu/dīvas reizes mūžā.

Pētījuma dati liecina, ka liela daļa no bērniem ar vardarbību saskarās ikdienā regulāri. No tiem bērniem, kuri bijuši šādā situācijā, katru nedēļu:

- 39% bērni piedzīvo smēķēšanu viņu klātbūtnē;
- 20% piedzīvo apsūkāšanu, lamāšanu, aizvainošana, pazemošanu vai kliegšanu;
- 13% ieplaukāšanu, iedunkāšanu, grūšanu, sišanu vai iekniebšanu.

Ar vardarbību bērni saskaras ne tikai dzīves vietā, bet arī skolā. Tikai 1% no bērniem, nekad nav redzējis, ka skolā citam bērnam dara pāri, savukārt 54% norāda, ka viņiem skolā pāri nedara. Tātad 46% skolēni saskaras ar vardarbību skolā. 12% atzīst, ka nestāsta vecākiem, ka saskaras ar vardarbību skolā. Tikai 2% bērnu un 4% skolotāju norāda, ka viņi nav saskārušies ar emocionālu un fizisku vardarbību skolā. 53% skolotāji ir zinājuši par emocionālu vardarbību no skolotāja, un 68% skolotāji ir zinājuši par vardarbību mājās. 62% vecāki atzīst, ka viņu bērns ir ciets no vardarbības skolā.³⁴

NVO “Dardedze” 2017. gadā veikusi aptauju par sabiedrības attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu Latvijā. Tajā veikts salīdzinājums par attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu 2009. un 2017. gadā.

³² VM (2011) Pētījums par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi. ZIŅOJUMA KOPSAVILKUMS. Skatīts (20.03.19):

https://www.spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Jauniesu%20vardarbibas%20pieredze/jauniesu_berniba_guta_vardarbibas_pieredze_2011_zinojums_kopsavilkums.pdf

³³ Tiesībsargs (2015) Pētījums par vardarbības izplatību pret bērniem Latvijā. Skatīts (20.03.19): http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/4239_TNS_Vardarbibas_pret_berniem_izplatiba_Latvija_2015.pdf

³⁴ Tiesībsargs (2015) Pētījums par vardarbības izplatību pret bērniem Latvijā. Skatīts (20.03.19): http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/4239_TNS_Vardarbibas_pret_berniem_izplatiba_Latvija_2015.pdf

Tajā iekļauts jautājums par bērnu sišana kā sodu bērna audzināšanas nolūkos. Atbildes bija sekojošas:

- nevajadzētu, bet dažreiz attaisnojams. Atbalsta 49% - 2009 un 47% - 2017.
- var, ja uzskata par efektīvu. Atbalsta 8% - 2009 un 2% - 2017.
- nekad nevajadzētu. Atbalsta 49% - 2009 un 39% - 2017.

Pētījumā norādīts, ka 46% zina, ka bērna fiziska sodīšana ir aizliegta ar likumu, bet 54% to nezina. 32% respondentu ir pielietojuši miesas sodus pret saviem bērniem. 10% respondentu uzskata, ka sava bērna fiziskai sodīšanai nav jābūt aizļegtai ar likumu, kamēr tikai 3% uzskata, ka šāda rīcība ir pieļaujama skolā.³⁵

Uz jautājumu “Vai jūs jebkad ikdienā esat saskāries ar situācijām, kurās pieaugušais disciplinē bērnu, pielietojot fizisku sodu?” 54% ar to saskaršies reizi dzīvē, 29% - dažas reizes gadā, dažas reizes mēnesī – 9% un katru dienu – 1%. 24% situācijā iejaucās, 42% gribētu, bet nezina kā, un 34% uzskata, ka tā ir ģimenes darīšana.³⁶

Galvenie pētījuma secinājumi liecina, ka liela daļa cilvēku attaisno vai paši pielieto bērna fizisku sodīšanu un redzot fizisku vardarbību pret bērnu bieži vien neiejaucās. Vienlaikus šī pētījuma dati ļauj ieraudzīt arī zināšanu trūkumu par vardarbību pret bērnu aizliegumu un neskaidrību kā rīkoties, ja ar vardarbību saskaras.³⁷

Pētījumā “Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo” analizēti gadījumi, kad vardarbības gadījumi pret bērniem nonākuši tiesā. Tajā izskatītas 140 krimināllietas, kur apsūdzētas 147 personas. Analizētajos gadījumos no cietsirdības un vardarbības cietuši 234 bērni – 118 meitenes un 116 zēni. Vienā kriminālprocesā bieži vien ir cietuši vairāki bērni, kuru skaits svārstījās no viena līdz sešiem. Vienlaikus viens bērns var būt iesaistīts vairākos kriminālprocesos. Viens bērns atzīts par cietušo 86 kriminālprocesos, divi bērni – 22, trīs bērni – 20, četri bērni – trijos, pieci bērni – četros un seši bērni atzīti par cietušiem divos kriminālprocesos.³⁸

Šajā pētījumā maz analizēti vardarbībā cietušo profili vai statistika, bet izskatīti tiesu prakses gadījumi un piemērotie sodi. Pārsvārā bērni ir cietuši no savu tuvinieku vardarbības, jo pie atbildības saukti 69 tēvi un 24 mātes, trīs vectēvi un divas vecāsmātes, viena no tām bija aizbildne,

³⁵ Centrs Dardedze, Kantar Millward Brown (2017) Aptauja par sabiedrības attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu Latvijā. Skatīts (20.03.19): <http://centrsdardedze.lv/data/materiali/petijuma-rezultati.pdf>

³⁶ Centrs Dardedze, Kantar Millward Brown (2017) Aptauja par sabiedrības attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu Latvijā. Skatīts (20.03.19): <http://centrsdardedze.lv/data/materiali/petijuma-rezultati.pdf>

³⁷ Centrs Dardedze, Kantar Millward Brown (2017) Aptauja par sabiedrības attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu Latvijā. Skatīts (20.03.19): <http://centrsdardedze.lv/data/materiali/petijuma-rezultati.pdf>

³⁸ Latvijas Republikas augstākā tiesa (2015) Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo.

viens pusbrālis, viens mātes brālis. Pie atbildības tāpat saukti 15 patēvi un viena pamāte, kā arī 31 mātes dzīvesbiedrs.³⁹

NOZIEDZIGI NODARĪJUMI, KUROS CIETUŠI NEPILNGADĪGIE

Statistikā, ko apkopo LM un CSP ziņojumos “Bērni Latvijā”, analizēti (1) noziedzīgi nodarījumi, kuros cietuši nepilngadīgie, un (2) ievainojumi un nāves gadījumi nepilngadīgajiem.

Ja skata rādītājus par noziedzīgu nodarījumu skatu, kurā cietuši nepilngadīgie, tad var redzēt, ka salīdzinoši ar 2010. gadu, to skaits ir samazinājies, tomēr skatot pēdējos piecus gadus, svārstības ir nelielas gan uz augšu, gan leju. Arī skatoties noziegumus pa kategorijām var redzēt, ka to skaits dažādos gados svārstās uz augšu vai leju, neļaujot izdarīt secinājumus par noteikta nozieguma kategorijas pret nepilngadīgajiem samazināšanos vai palielināšanos.

Noziedzīgi nodarījumi, kuros cietuši nepilngadīgie

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pavisam	921	NA	NA	482	566	542	463	423
Zēniem	542	NA	NA	276	303	270	244	225
Meitenēm	448	NA	NA	206	263	256	236	220
Slepkavības	1	0	2	-	2	1	3	4
Tīši smagi miesas bojājumi	3	5	3	3	2	4	2	3
Izvarošana	28	19	9	15	21	25	18	17
Vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana	19	16	3	20	148	53	42	52
Dzimumsakari ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu	10	21	17	24	17	27	29	21
Pavešana netiklībā	48	100	9	51	63	75	22	17
Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgajiem	125	91	78	73	75	61	69	61

6. tabula - CSP datu “Bērni Latvijā” datu apkopojums no vairākiem ziņojumiem par desmit gadu periodu.

Cits rādītājs, kas netieši var norādīt uz vardarbību pret bērnu, ir nāves gadījumi un ievainojumi no ārējiem cēloņiem. Šajā kategorijā iekļauti ievainojumi, saindēšanās un citas ārējas ietekmes, kuru rezultātā bērni miruši. Daļa no nāvēm un ievainojumiem, kuras iekļautas šajā kategorijā var būt saistītas ar bērnu nepieskatīšanu vai vecāku nolaidību pret bērnu. Vienlaikus šajā kategorijā iekļauti arī tie bērni, kas miruši nejauša negadījuma rezultātā, piemēram, autoavārijās. Pašlaik

³⁹ Latvijas Republikas augstākā tiesa (2015) Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo.

ziņojumā iztrūkst datu par 2011. un 2012. gadu. Skatoties statistikas datus vēlākos gados salīdzinājumā ar 2010. gadu ir redzams, ka mirušo skaits šajā kategorijā ir samazinājies, tāpat arī ievainojumi, kas gūti no ārējiem faktoriem ir samazinājušies gan vecuma grupā no 0 – 14 gadiem, gan 15-17 gadiem. Pieejamo datu apkopojums aplūkojams 7. tabulā.

Ievainojumi un nāves gadījumi nepilngadīgajiem

	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Miruši bērni no ārējiem nāves cēloņiem	65	NA	NA	NA	33	35
Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbes sekas 0-14 gadi	5223	3 520	2 979	3 716	3646	3423
Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējās iedarbes sekas – pusaudžiem 15-17 gadi	1534	1 189	1 219	1 019	974	892

7. tabula - CSP datu “Bērni Latvijā” datu apkopojums no vairākiem ziņojumiem par desmit gadu periodu.

UNICEF pētījumā norādīts, ka 2012. gadā Latvijā tika nogalināts viens bērns uz 100 000 iedzīvotājiem. Slepkaivību skaits būtiski pieaug vēlīnā pusaudžu vecumā īpaši zēniem.⁴⁰

REHABILITĀCIJA VARDARBĪBĀ CIETUŠAJIEM BĒRNIEM

Valsts apkopo arī statistiku, kas attiecas uz vardarbības novēršanu, piemēram, bērnu skaitu, kuri saņem rehabilitācijas pakalpojumus. Tas svārstās nedaudz virs 2000 katru gadu. Ja salīdzina ar iepriekš veiktajiem pētījumiem par vardarbības izplatību, tad līdz rehabilitācijai nonāk salīdzinoši neliela daļa no cietušajiem. 8. tabulā aplūkojami dati, kuri liecina par vardarbības pieredzi rehabilitāciju saņēmušajiem bērniem. Te var redzēt, ka lielai daļai bērnu ir kombinētas vardarbības pieredze, kas liecina, ka bērns vienlaikus pakļauts vairākiem vardarbības veidiem.

Vardarbības rehabilitācijas pakalpojums bērniem

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kopējais rehabilitēto bērni skaits	2 646	2738	2 738	2 035	2 453	2 473	2 293
Rehabilitētie institūcijās	1 317	1 322	1 322	854	1 195	1 237	NA
Emocionālas vardarbības dēļ	1 092	1 174	1 174	807	890	1 034	977
Rehabilitācija fiziskas vardarbības dēļ	152	167	167	101	115	54	126
Seksuālas vardarbības dēļ	92	114	114	75	124	131	118
Nolaidība	296	332	332	259	293	424	234
Kombinēta vardarbība	1014	951	951	793	1031	830	838

⁴⁰ UNICEF (2014) Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children. (p.36) Skatīts (20.03.19): http://www.unicef.org/publications/index_74865.html

8. tabula - CSP “Bērni Latvijā” datu apkopojums no vairākiem ziņojumiem par desmit gadu periodu. Dati par 2017. 2018 gadu vēl nav publiski pieejami.

STATISTIKA PAR VECĀKU TIESĪBU PĀRTRAUKŠANU

Pie statistikas par vardarbības novēršanu var skatīt apkopojumu par bāriņtiesas darbību, kur izdalītas tādas kategorijas kā ģimeņu un bērnu skaits, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana gada laikā, un personu skaits, kuram atņemtas bērna aizgādības tiesības, tēvus un mātes izdalot kā atsevišķas kategorijas. Aplūkojot datus, var redzēt, ka, salīdzinot 2010. ar 2017. gadu, bērnu skaits, kuriem bāriņtiesa apliecinājusi nepietiekamu nodrošinājumu bērna attīstībai un audzināšanai, ir samazinājies gandrīz par vienu ceturto daļu vai par 575 gadījumiem. Bet salīdzinot vecāku skaitu, kuriem ir atņemtas vecāku tiesības redzam, ka to skaits ir samazinājies tikai par 234 gadījumiem. Būtiski pieminēt, ka vairākos gadījumos konstatēta vai radušās pamatotas aizdomas par vecāku vardarbību pret bērnu. Tas liecina par labāku vardarbības gadījumu atpazīšanu. Apkopotie dati aplūkojami 9. tabulā.

Statistika par vecāku tiesību pārtraukšanu

	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Ģimeņu skaits, par kurām bāriņtiesa informējusi, ka netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, gada laikā	2 237	1 872	1 743	1 641	1 592	1 662
Bērnu skaits ģimenēs, par kurām bāriņtiesa informējusi, ka netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, gada laikā	3 851	3 238	3 074	2 909	2 887	2 970
Personu skaits, kurām ar bāriņtiesas lēmumu pārtrauktas bērna aizgādības tiesības	1 645	1 799	1 404	1 235	1 203	1411
Tēviem	718	834	635	570	597	685
Mātēm	927	965	769	665	606	726
Tai skaitā, ja ir konstatēta vai ir pamatotas aizdomas par vecāku vardarbību pret bērnu.	179	216	176	185	187	251

9. tabula - CSP datu “Bērni Latvijā” datu apkopojums no vairākiem ziņojumiem par desmit gadu periodu.

SECINĀJUMI

Pašlaik pieejamie statistiskie dati ļauj pamanīt lielu plaisu starp to cilvēku skaitu, kuri saskarušies ar vardarbību gan ģimenē, gan skolā un to cilvēku skaitu, kuri saņēmuši rehabilitāciju vai atzīti kā cietuši no vardarbības, vai sodīti par vardarbīgu rīcību. Tas liecina, ka vardarbības novēršanas pasākumus izmanto neliela daļa no tiem, kuri ikdienā saskaras ar vardarbību.

Vardarbībai ģimenē ir saikne ar dzimumu, tai vairāk pakļautas ir sievietes. Vardarbības pieredze mainās atkarībā no dzīves cikla, bērnībā varmāka biežāk ir tēvs un vēlāk vīrs vai dzīves biedrs.

Tomēr, salīdzinot rādītājus, valsts apkopotos datus, kas liecina par vardarbības izplatību vai atbalstu cietušajiem, ir skaidrs, ka pašlaik statistika apkopo tikai nelielu daļu no vardarbības ainas, jo daļa cilvēku izvairās par vardarbību ziņot, skatot to kā ģimenes lietu, upura paša atbildību vai noklusējamu jautājumu.

Pašlaik mazāka uzmanība pētījumos pievērsta jautājumiem, kas skar (1) zināšanas par vardarbības novēršanas un atbalsta pasākumiem cilvēkiem, kas saskarušies ar vardarbību, (2) cilvēku zināšanām kā rīkoties saskaroties ar vardarbību. Trūkst izpēti arī par iespējamiem vardarbības prevencijas pasākumiem.

1. Centrs Dardedze, Kantar Millward Brown (2017) Aptauja par sabiedrības attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu Latvijā. Skatīts (20.03.19): <http://centrsdardedze.lv/data/materiali/petijuma-rezultati.pdf>
2. EIGE (2015) Gender Equality Index 2015 - Measuring gender equality in the European Union 2005-2012: Report. Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>
3. EIGE (2015) Preventing domestic violence - Good practices. Skatīts (20.03.19): <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/preventing-domestic-violence-good-practices>
4. EU (2016) Gender equality report. Special Eurobarometer 428, Skatīts (20.03.19): <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>
5. European Commission (2016) Gender-based violence. Skatīts (20.03.19): <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>
6. European Union Agency for Fundamental Rights (2014) Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. Skatīts (20.03.19): <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
7. LM (2010) Informatīvais ziņojums par Programmas vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.-2011.gadam 1.1. uzdevuma izpildi 2010.gadā. Skatīts (20.03.19): www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/vardarbiba_gi_2010.doc
8. KONCEPTUĀLS ZIŅOJUMS „Par Latvijas pievienošanos Eiropas Padomes Konvencijai par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” Skatīts: http://www.lm.gov.lv/upload/publikacijas/lmzino_060516_stamb-vk.pdf
9. Latvijas Fakti (2014) ATTIEKSME PRET DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS JAUTĀJUMIEM SABIEDRĪBĀ. Skatīts (20.03.19): http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progresslidzt/Dzimumu_lidztiesiba_Rezultatu_atskaite_09.2014.pdf
10. LM (2016) Informatīvais ziņojums par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2015.gadā. Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_281216_vg.pdf
11. LSP (2016) Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata.
12. LSP LSP (2018) “Bērni Latvijā” Skatīts: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/302-berni-latvija-2018>
13. LSP (2017) “Bērni Latvijā” Skatīts: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/149-berni-latvija-2017>

14. LSP (2016) "Bērni Latvijā" Skatīts: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/dzimstiba/meklet-tema/3-berni-latvija-2016>
15. LSP (2015) "Bērni Latvijā" Skatīts: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/dzimstiba/meklet-tema/3-berni-latvija-2015>
16. Mileiko, Ābele (2018) Pētījuma par „Optimāla pakalpojuma dizaina modelēšanu sociālās rehabilitācijas pakalpojumam no vardarbības cietušām pilngadīgām personām, ņemot vērā dzimuma perspektīvu” gala ziņojums.
17. OECD (2015) Pētījums par mobinga izplatību jauniešu vidū. Skatīts: <http://www.spkc.gov.lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/>
18. EC (2015) Attieksme pret vardarbību pret sievietēm ES http://ec.europa.eu/justice/genderequality/files/documents/151125_attitudes_enege_report_en.pdf
19. Pikše, I et all. (2016) Valsts finansētie sociālās rehabilitācijas pakalpojumi vardarbībā cietušām pilngadīgām personām un vardarbības veicējiem. Skatīts (20.03.19.): http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/sanaksmes/sr_vard_met_seminari_2016.pdf
20. Sieviešu aizsardzība pret vardarbību. Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. *Rec* (2002) 5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, kas pieņemts 2002. gada 30. aprīlī, un Paskaidrojuma raksts. Tulkojums latviešu valodā 2008.
21. Tiesībsargs (2015) Pētījums par vardarbības izplatību pret bērniem Latvijā. Skatīts (20.03.19): http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/4239_TNS_Vardarbibas_pret_berniem_izplatiba_Latvija_2015.pdf
22. Latvijas Republikas augstākā tiesa (2015) Tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo.
23. UNICEF (2014) Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children. Skatīts (3.02.19): http://www.unicef.org/publications/index_74865.html
24. UNODC (2013) Global Study on Homicide. Skatīts (20.03.19): http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf
25. WHO (2013) European report on preventing child maltreatment. Skatīts (20.03.19): http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf
26. WHO (2013) Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Skatīts (20.03.19): https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf;jsessionid=8DDE0D23CEDEFF611A5D06D8D87ABBB2?sequence=1